

Nr 73

Utlåtande i anledning av väckta motioner om sabbatsår.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr I:14 av herr *Dahlén m. fl.* samt nr II:29 av fru *Nettelbrandt m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning rörande möjligheterna att inom ramen för den allmänna försäkringen eller annorledes ge enskilda individer rätt att under livstiden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av sabbatsår eller sabbatsledighet».

Beträffande de skäl motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför inte lämnas i det följande, hänvisa till motionen II:29.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande över motionerna från arbetsmarknadsstyrelsen.

På begäran av utskottet har vidare yttranden avgivits av Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet.

1963 års arbetstidskommitté m. m.

I motionerna anföres bl. a., att de däri berörda problemen måhända kan — efter meddelande av konkreta tilläggsdirektiv — tas upp av rubricerade kommitté.

Chefen för socialdepartementet, statsrådet Aspling, tillkallade den 28 juni 1963 sakkunniga med uppdrag att utreda frågan om en allmän förkortning av den lagstadgade arbetstiden, varvid de sakkunniga skulle se över arbetstidslagstiftningens tillämpningsområde och innehåll i övrigt samt lägga fram förslag till helt ny lagstiftning i fråga om arbetstiden (direktiv se 1964 års riksdagsberättelse s. 165). De sakkunniga arbetar under benämningen *1963 års arbetstidskommitté*.

Utredningsdirektiven innehåller bl. a. följande.

För egen del finner jag nu tiden mogen att närmare ta upp frågan om en ytterligare allmän arbetstidsförkortning. För detta ändamål bör tillsättas en särskild utredning, som även bör ta sig an vissa andra spörsmål, som jag närmare kommer att ange i det följande.

Med de arbetstidsförhållanden som nu råder i vårt land blir spørgsmålet om ytterligare arbetstidsförkortning generellt sett mindre en fråga om vad som är erforderligt och önskvärt ur hälsosynpunkt än en ekonomisk avvägningsfråga. Ökad fritid påverkar utrymmet för standardökning i andra former. När man diskuterar hithörande problem är det också angeläget att göra klart, att frågan om vilken arbetsinsats som krävs av en arbetstagare inte bara är en fråga om veckoarbetstidens längd. Med i beräkningen måste också tagas längden av semestern liksom antalet helgdagar och därmed jämställda arbetsfria dagar, som finns inom de flesta områden. Den i år beslutade utsträckningen av den lagfästa semestern från tre till fyra veckor, som får full effekt år 1965, är jämförlig med en förkortning av veckoarbetstiden med en timme.

Vad som på senare tid förekommit i den allmänna debatten visar att det hos arbetstagarna finns ett utbrett intresse för en ytterligare arbetstidsförkortning. Den utredning, som nu skall tillsättas, bör få till uppgift att undersöka i vilken utsträckning och i vilken takt en sådan förkortning är möjlig. Jag utgår från att en kommande förkortning likaväl som den senast genomförda bör ske successivt. Jag finner det emellertid varken erforderligt eller lämpligt att här ge utredningen några närmare anvisningar rörande det schema som en sådan förkortning bör följa. Det blir utredningens sak att på grundval av vad den inhämtar och de bedömanden den gör fatta ståndpunkt i detta hänseende.

Vid övervägandena måste helt naturligt avgörande vikt fästas vid den väntade produktionsutvecklingen i landet. Stor betydelse måste tillmätas de återverkningar en arbetstidsförkortning kan få för vårt lands näringsliv och i vad mån konkurrenskraften på den internationella marknaden påverkas. Hänsyn måste också tagas till den inverkan på samhällsekonomin som blir en följd av redan beslutade sociala reformer. Bl. a. kommer socialförsäkringssystemet att ställa ökade krav på produktionen.

Mot bakgrunden av att spørgsmålet om en ytterligare arbetstidsförkortning endast till mindre del kan sägas vara en arbetarskyddsfråga och med beaktande av de förhållanden i stort som för närvarande råder på arbetsmarknaden skulle det kunna ifrågasättas, om det finns behov av att reglera en sådan förkortning i lag. Till detta vill jag anföra, att det alltjämt måste ses som en uppgift för lagstiftningen att ange de normer, som enligt den rådande allmänna uppfattningen bör gälla i fråga om arbetstidens längd. Det torde också vara så att garantier för att en förändring i dessa normer snabbt och fullständigt skall slå igenom bäst skapas med hjälp av lagstiftning. Jag anser alltså att en lagreglering är den rätta vägen även i fortsättningen. Reglerna bör vara dispositiva i överensstämmelse med vad som beslutades i samband med 1957 års reform.

Jag vill i detta sammanhang understryka vikten av att utredningen i sitt arbete samråder med organisationerna på arbetsmarknaden. Representanter för arbetsmarknadens parter bör ingå i utredningen.

Under innevarande år har arbetsmarknadens parter i stor utsträckning träffat överenskommelser om successiv sänkning av den ordinarie arbetstiden fr. o. m. början av år 1967. Vid ingången av år 1969 skall arbetstiden enligt dessa överenskommelser ha reducerats till 42 timmar 30 minuter i veckan.

I en den 17 juni 1966 dagtecknad promemoria (Stencil S 1966:4) har ar-

betstidskommittén förordat att den lagstadgade arbetstiden anpassas efter de av arbetsmarknadsparterna träffade avtalen och lagt fram förslag till sådana ändringar i gällande lagstiftning som behövs för att genomföra allmän förkortning av den lagstadgade ordinarie arbetstiden från 45 timmar till 42 timmar 30 minuter i veckan.

I *proposition nr 137 till innevarande års riksdag* har härefter föreslagits sådana ändringar i allmänna arbetstidslagen, lantarbetstidslagen, arbetstidslagen för detaljhandeln och arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer att nuvarande maximum för den ordinarie arbetstiden per vecka eller, i fall då begränsningsperioden är längre än en vecka, i genomsnitt för vecka sätts ned från 45 timmar till 42 timmar 30 minuter.

I *propositionen* — vari intagits en redogörelse för *arbetstidskommitténs* nämnda *promemoria* — upplyses, att *kommittén* meddelat sin avsikt att avlämna slutligt betänkande år 1967. *Departementschefen* anför, att den omständigheten att kommittén fått i uppdrag att verkställa en allmän översyn av arbetstidslagstiftningens tillämpningsområde, innehåll i övrigt och systematiska utformning enligt hans mening inte bör hindra att man redan nu i lag genomför en allmän förkortning av den ordinarie arbetstiden; tvärtom har man anledning anta att detta är till fördel för kommitténs fortsatta arbete, eftersom detta torde kunna bedrivas under något minskad tidspress.

Vissa bestämmelser beträffande semester och annan ledighet

Enligt *1963 års semesterlag* äger arbetstagare på grund av det arbete, som han under ett kalenderår (kvalifikationsår) utfört för arbetsgivarens räkning, rätt att av denne erhålla semester. Överenskommelse kan träffas om att annan tidsperiod av samma längd skall gälla som kvalifikationsår. Semestern skall utgå under året näst efter kvalifikationsåret men får efter överenskommelse åtnjutas tidigare. Går året för semestern tillända utan att arbetsgivaren berett arbetstagaren den semester, vartill han varit berättigad, kan arbetstagaren inte kräva ut semester. Han erhåller emellertid rätt till ersättning för den förlorade semestern med belopp, motsvarande den lön han skulle åtnjutit under semestern. Fråga om skadestånd kan även uppkomma. Semestern utgör enligt semesterlagen i allmänhet fyra veckor per år. För vissa arbetstagare med radiologiskt arbete är semestern enligt en särskild lag sex veckor.

På det statliga området meddelas i 10 kap. av *allmänna avlöningsavtalet för statliga och vissa andra tjänstemän (AST)* bestämmelser om semester och semesterersättning. Antalet semesterdagar varierar enligt huvudregeln mellan 24 och 40 dagar. I allmänhet räknas inte söndagar som semesterdagar. Den statlige arbetsgivaren bestämmer semesterns förläggning med hänsyn till göromålets behöriga gång och under hänsynstagande i möjligaste mån till tjänstemannens önskemål. Om semestern, som på detta område i regel skall utgå under kvalifikationsåret, på grund av tjänstgöringsförhål-

landena ej kunnat utfås under kvalifikationsåret eller arbetsgivaren finner skäl medge det, må semestern åtnjutas under tiden den 1 januari—den 31 maj året därefter. Således finnes viss möjlighet för en statstjänsteman, som under ett helt år avstår från semester, att under påföljande år åtnjuta en relativt lång sammanhängande ledighet, nämligen om han under detta år bereds tillfälle att i en följd taga ut semester för båda åren.

Enligt AST har ordinarie, extra ordinarie och — i vissa fall — extra tjänsteman möjlighet att i begränsad utsträckning — utöver semesterledighet — vara tjänstledig för *enskild angelägenhet* med helt eller delvis bibehållen lön. I detta hänseende må nämnas, att tjänsteman, som beviljas tjänstledighet för studier, äger rätt till lön med B-avdrag sammanlagt 240 dagar under loppet av tio på varandra följande kalenderår, om arbetsgivaren finner studierna angelägna från tjänstesynpunkt. Om studierna prövas vara synnerligen betydelsefulla från tjänstesynpunkt eller fråga är om utbildningskurs vid verket skall dock full lön utgå. I förevarande hänseende finns specialbestämmelser inom ett flertal områden, bl. a. undervisningsområdet.

Här må slutligen nämnas, att *professor* och *laborator* må erhålla befrielse helt eller delvis från övriga tjänstegöromål, som åligger honom, om han på grund av dessa icke kan medhinna visst forskningsarbete av väsentlig betydelse för ämne, som hans tjänst omfattar. Befrielse från övriga tjänstegöromål får dock omfatta sammanlagt högst en termin under varje period av fem år (71 § första stycket 2 e) och 72 § universitetsstadgan, SFS 1964:461).

Sabbatsledighet i vissa främmande länder

Motionärerna hänvisar till förhållandena, såvitt avser sabbatsledighet i vissa främmande länder, nämligen *Island*, *Storbritannien*, *Australien* och *U.S.A.* I anledning härav har genom riksdagens upplysningstjänst inhämtats informationsmaterial rörande sabbatsledighet i dessa länder. Det material som erhållits innefattar främst en redogörelse för vissa områden på den offentliga sektorn, där sabbatsledighet förekommer, samt för utformningen och karaktären av ledigheten. Av materialet kan icke dragas några bestämda slutsatser rörande i vilken omfattning sabbatsledighet i angivna länder existerar vare sig på det offentliga eller enskilda arbetsområdet.

Island

I 1946 års lag om undervisning av barn stadgas, att när lärare innehaft tjänst i tio år och önskar få tjänstledigt i ett år för att utöka sina kunskaper och kvalifikationer som lärare, äger han tillsända direktören för skolväsendet sin ansökan om tjänstledighet samt en redogörelse för hur

han ämnar använda sabbatsåret. Därest direktionen för skolväsendet finner denna redogörelse tillfredsställande, kan den bevilja läraren ett års tjänstledighet med oförminskad lön. Ingen folkskollärare skall dock erhålla en sådan tjänstledighet mer än en gång. Direktionen för skolväsendet lämnar de lärare, som framställer önskemål därom, vägledning hur sabbatsåret hör användas, men alla måste när sabbatsåret är slut till direktionen lämna tillfredsställande rapport om sina studier, eljest riskerar vederbörande förlora sin årslön. — Direktionen utfärdar närmare bestämmelser beträffande lärares tjänstledighet. En sådan tjänstledighet får icke störa eller försvåra skolans arbete.

Liknande bestämmelser finns i lagar om andra lärare vid de isländska statsskolorna, t. ex. realskolor, hushållsskolor, tekniska skolor samt läroverk. Universitetslärare är inte inkluderade.

Storbritannien

Såvitt avser *universitetslärarna* publicerades år 1963 en rapport beträffande sabbatsledighet, som grundade sig på förfrågningar gjorda hos så gott som samtliga universitet och »university colleges». Flertalet av dessa besvarade förfrågningarna. Sabbatsledighet beviljades i stor utsträckning. Endast 8 av 43 institutioner hade emellertid ett närmare reglerat system för sabbats- eller studieledighet och i endast ett av dessa fall kunde det betraktas som en rättighet att få sådan ledighet. Omfattningen av sabbatsledigheten varierade. I en del fall krävdes, att vederbörande lärare skulle framlägga ett konkret forskningsprogram för att ledighet skulle beviljas. Vid åtskilliga institutioner utgick full lön under ledigheten medan vid andra lönefrågan bedömdes från fall till fall.

Andra lärare än universitetslärare är anställda av lokala skolmyndigheter. Denna lärargrupp har ingen rätt till sabbatsledighet, men vissa lokala skolmyndigheter kan medgiva en termins ledighet till en lärare, som är i behov av sådan ledighet för något speciellt ändamål.

Beträffande *sjukhusläkare* förklarade hälsovårdsministern den 15 februari 1966 i ett svar på en fråga i parlamentet, att dessa läkare av sjukhusdirektionen får beviljas ledighet för studier med bibehållen lön under en period som inte överstiger 13 veckor och att längre ledighet får beviljas med hälsovårdsministerns tillåtelse.

De riktlinjer, som tillämpas av finansministeriet i fråga om sabbatsledighet för högre tjänstemän inom den *civila statsförvaltningen* redovisas i följande utdrag ur den officiella författningshandboken i personalfrågor.

»Sabbatsledighet». Sabbatsledighet (dvs. betald ledighet) om i regel högst ett år kan beviljas av resp. myndighet i samråd med finansministeriet åt civila tjänstemän som innehar, eller kan förväntas nå, högre befattningar. Huvudsyftet med sabbatsledigheten är att hjälpa en lovan-

de person till att, på längre sikt, bli en bättre tjänsteman än han annars skulle ha blivit genom att ge honom tillfälle att på ett lämpligt stadium i karriären vidga sin erfarenhet. Två andra syften kan också uppnås: han kan få nya ideer och kunskaper av direkt värde för myndighetens eller statsförvaltningens arbete, och han kan fylla en nyttig PR-funktion. »Sabbatsledighet» innefattar i detta sammanhang ledighet för högre studier, t. ex. utomlands eller vid universitet, beivrande av Imperial Defence College (»Försvarshögskolan») eller Administrative Staff College (»Förvaltningshögskolan»), vidare detachering (huvudsakligen i utbildnings-syfte) till poster utomlands eller till lokala myndigheter, samt placering i näringslivet. (Detachering som bestäms av ett omedelbart behov i det egna arbetet och som innebär heltidsarbete bör normalt inte räknas som sabbatsledighet, även om vissa av sabbatsledighetens fördelar kan uppnås som biprodukt. Gränsfall kommer givetvis att uppstå.) »Sabbatsledighet» är inte helt begränsad till handläggande personal.

Australien

Enligt de lämnade upplysningarna är möjligheterna att erhålla sabbatsledighet allmänt sett begränsade till universitetsonrådet. Reglerna för de olika universiteten är inte lika, men i praktiken finns det litet utrymme för väsentliga variationer i detta hänseende. De flesta professorer kan få en sabbatsperiod i regel vart sjätte eller sjunde år. I vissa fall sker lönereduktion. Ofta krävs, att den som begär ledigheten, framlägger en studieplan eller ett bestämt forskningsprojekt för ledigheten.

USA

Sabbatsledighet tillämpas i huvudsak endast inom undervisningsväsendet, där den har till syfte att ge professorer och andra lärare tillfälle till fortsatta studier. Beträffande lärare under collegenivån är huvudsyftet att skapa möjligheter att förvärva pedagogisk utbildning som antingen leder till förbefordran nödvändiga meriter eller medför behörighet som ordinarie lärare.

Vissa tecken tyder på att betald ledighet för vidareutbildning i ökad omfattning tillämpas vid vissa affärsföretag med stort antal kvalificerade tjänstemän liksom inom större forskningsprojekt. Praxis i det amerikanska affärslivet har emellertid oftare varit att låta sådan utbildning ske inom ramen för interna utbildningsprogram eller bekosta den under kvällskurser eller till och med under ordinarie arbetstid, varvid utbildningen betraktas som en del av den reguljära arbetstiden. Vid kvällsundervisning betalar företagen dock ofta endast själva undervisningskostnaden. Tanken att låta den anställde förkovra sig på egen hand under viss tid är icke aktuell.

Vid den nyligen avslutade 89:e kongressen hölls »hearings» i anledning av ett motionsvägen framlagt förslag, som syftade till att skapa ett federalt system med sabbatsledighet för att förbättra undervisningskvaliteten i elementar- och fortsättningsskolor. Förslaget bifölls inte men det

finns anledning till antagande att detta eller något liknande förslag kommer att upptagas till behandling vid kommande kongresser.

SACO-förslag i 1966 års avtalsrörelse

I årets avtalsrörelse har SACO vid förhandlingarna med *statens avtalsverk* framfört ett sedan länge aviserat förslag om sabbatsperioder (se bl. a. SACO-tidningen 1965 s. 72, 88, 116 och 191).

Förslaget, som enligt SACO i kostnadshänseende ungefärligen motsvarar en nedkortning av veckoarbetstiden med knappt en timme, syftar till att bereda tjänstemän i kvalificerade befattningar en längre tid sammanhängande ledighet vid två tillfällen under deras yrkesverksamma tid. De skulle därigenom kunna följa upp utvecklingen inom sitt område och bli i stånd till en kraftsamling, som eljest inte är möjlig.

Förslaget innehåller i huvudsak följande. Varje år varunder den anställda tjänar in minst halv semester tjänar han också in 5,5 vardagar för ackumulerad semester (nedan kallad sabbatsperioder). En sabbatsperiod tas ut tidigast det år då den anställde fyller 40 år och senast det år han fyller 49 år. En annan sabbatsperiod tas ut tidigast det år den anställde fyller 50 år och senast det år han fyller 60 år, dock senast tre år före pensionsavgången. Tid under vilken sabbatsperiod uttas behandlas i tillgodoräkningshänseende som annan semester. Om sabbatsperiod påbörjats, äger den anställde byta ut sabbatsperiod mot tjänstledighet för sjukdom/motsvarande. Under sabbatsperioder utgår semesterlön. En sabbatsperiod får tillsammans med löpande semester för det år sabbatsperioden infaller uppgå till högst 150 vardagar. Rätt till sabbatsperiod kan intjänas »i efterhand». Sabbatsperioden kan således tillsammans med semester uppgå till 150 vardagar, även om tillräckligt antal vardagar för sabbatsperiod inte intjänats men kan beräknas bli intjänade fram till pensionsavgången.

Sabbatsperiod, uttagen delvis i »förskott», som av någon anledning inte kommer att tjänas in, medför skyldighet för den anställde att ersätta arbetsgivaren för den del av semesterlönen under sabbatsperioden som inte intjänats. Bristande intjänning skall dock inte ersättas i den mån den beror på dödsfall, sjukpension eller förtidspension. Intjänade vardagar för sabbatsperiod — i den mån de inte överstiger 220 — som av någon anledning inte blivit uttagna, skall i stället utgå i form av semesterersättning, som är lika med semesterlönen.

SACO har yrkat, att — med vissa inskränkningar — rätten till semesterperioder skall omfattas av dels samtliga anställda som före 40 års ålder uppnått lönegrad 21, dels samtliga anställda som innehar tjänst i lönegrad A 25 eller högre, dels ock sjukgymnaster, kuratorer/motsvarande och receptarier.

I den ramöverenskommelse som den 15 juli 1966 träffats mellan *statens*

avtalsverk, Statstjänarkartellen, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation och Tjänstemännens centralorganisations statstjänstemannasektion har i 8 § 5. av förhandlingsprotokollet intagits en bestämmelse av innehåll, att parterna är ense om att under avtalsperioden gemensamt studera problem sammanhängande med att arbetstiden för tjänstemän inom vissa områden avsevärt överstiger gällande normalarbetstid. Enligt vad som upplysts torde härvid den problematik, som utgör motiv för SACO:s förslag, komma att upptagas till närmare diskussion.

Remissyttrandena

Flertalet remissinstanser ställer sig avvisande till den av motionärerna begärda utredningen. Såsom grund för denna inställning åberopas i flera fall, nämligen av TCO, SACO och SR, att frågan bör lösas avtalsvägen. De tre kommunförbunden anser under hänvisning till bl. a. samhällsekonomiska och arbetsmarknadspolitiska synpunkter, att skäl ej föreligger att nu företaga utredning om sabbatsår. Svenska arbetsgivareföreningen uttalar, att några bärande skäl för den begärda utredningen icke förebragts medan Landsorganisationen på anförda skäl finner, att de i motionerna redovisade motiven och kraven för sabbatsledighet inte kan ligga till grund för en utredning.

Arbetsmarknadsstyrelsen anför följande.

Med tanke på den inom näringslivet högt uppdrivna arbetstakten och de snabbt förändrade kraven på arbetskraften synes behoven av omskolning och vidareutbildning komma att öka. Denna utbildning kan självfallet ske i olika former, varav inslag av utbildning under en längre tids sammanhängande sabbatsledighet är en.

Som motionärerna framhåller kan många olika skäl anföras för en större flexibilitet i såväl fördelningen av arbetstiden under den aktiva tiden som dennas längd. Styrelsen anser att hithörande spörsmål förtjänar uppmärksamhet vid diskussionen bl. a. av utformningen av den allmänna försäkringen.

Styrelserna för Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet framför i allt väsentligt likartade synpunkter på den av motionärerna aktualiserade frågan. Yttrandena innehåller till en början följande.

I motionerna framhålles som främsta motiv för lagstiftning om sabbatsår den av stress förorsakade nedgången i arbetsförmågan samt otillfredsställelse i arbetet, medan på lång sikt den samhällsekonomiska aspekten anses kunna tillmätas mindre betydelse på grund av sabbatsårets förväntade produktivitetshöjande effekt.

Styrelsen vill ifrågasätta om införandet av sabbatsår är en adekvat åtgärd när det gäller att eliminera de av stress förorsakade skadeverkningarna. Vår kunskap om de faktorer som framkallar stress och om de

skadeverkningar som följer därav är, trots den forskning som bedrivs inom området, bristfällig och hypotetisk. Uppmärksamheten bör enligt styrelsens mening i första hand inriktas på att genom en intensifierad forskning kartlägga de stressframkallande faktorerna och verkningarna av stress. Först när hela problemkomplexet är känt kan, enligt styrelsens uppfattning, ändamålsenliga åtgärder övervägas. Styrelsen vill i sammanhanget erinra om att parallellt med den pågående successiva arbetstidsförkortningen sker en förstärkning av företagets personalvårdande funktioner. Dessa förhållanden torde vara av betydelse i sammanhanget.

Styrelsen anser vidare till skillnad från motionärerna, att de samhälls-ekonomiska och arbetsmarknadspolitiska synpunkterna måste tillmätas stor betydelse i diskussionen om sabbatsledighet. I vårt land har sedan lång tid tillbaka rått bristande balans mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft. Den förväntade successiva arbetstidsförkortningen utlöser nya krav på personalökningar. Gapet mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft blir större. Enligt 1965 års långtidsutredning kommer under perioden 1966—1980 en fortlöpande nedgång att ske i de arbetsföra åldrarnas andel av totalbefolkningen, medan en kraftig ökning emotses i första hand i de högre åldersgrupperna. Mot en ökning i tillgången på arbetskraft på 110.000 personer svarar en väntad ökning i efterfrågan på upp till 265.000 personer.

Förbundsstyrelserna anför vidare följande.

Styrelsen för Svenska landstingsförbundet:

Ur sjukvårdens synpunkt måste såväl befolkningens ofördelaktiga åldersfördelning som konkurrensen om arbetskraften betecknas som allvarlig. Med välståndsstegringen och ökningen i antalet åldringar följer ett allt starkare tryck på sjukvårdens resurser. I detta sammanhang kan påpekas att enligt långtidsutredningen den planerade utbyggnaden av den slutna och öppna sjukvården har beräknats kräva en personalökning om sammanlagt 25.000 heltidsanställda under perioden 1964—1970, dvs. med 22 %. Med hänsyn till att hela nettotillskottet av arbetskraft inom den närmaste femårsperioden väntas bestå av kvinnor, har man att räkna med en skärpning i rekryteringssvårigheterna.

Styrelsen för Svenska kommunförbundet:

Välståndsstegringen och därmed följande sannolikt höjda anspråk på kommunal service samt ökningen av antalet åldringar kommer att medföra en stegrad efterfrågan på arbetskraft från kommunernas sida samtidigt som bl. a. befolkningens ofördelaktiga åldersfördelning skärper konkurrensen om denna arbetskraft. Ett införande av sabbatsår torde innebära avsevärd risk för en ytterligare begränsning i utbudet av arbetskraft.

Styrelsen för Svenska stadsförbundet:

Med välståndsstegringen och därmed följande sannolikt ökade anspråk på service inom de verksamhetsområden, som åligger bl. a. kommunerna, ter sig såväl befolkningens ofördelaktiga åldersfördelning som den väntade skärpta konkurrensen om arbetskraft som allvarlig. Förmodanden att införande av sabbatsår skall kunna ha någon nämnvärd mildrande effekt på svårigheterna härvidlag synes vid nämnda omständigheter vara sakligt löst grundade. Följden kan lika gärna bli den motsatta.

Slutligen anför envar av *förbundsstyrelserna*, att mot bakgrunden av vad som anförts i *förbundets* yttrande synes det inom överskådlig tid komma att saknas förutsättningar för att mera allmänt genomföra systemet med sabbatsledighet varför styrelsen ej finner skäl föreligga att nu företaga den av motionärerna föreslagna utredningen.

Här må anmärkas, att två av ledamöterna i *Svenska stadsförbundets* styrelse anmält reservation och därvid anført, att styrelsen bort tillstyrka den i motionerna begärda utredningen.

Såsom skäl för sin ovan redovisade inställning till motionerna yttrar *Landsorganisationen* följande.

LO delar motionärernas uppfattning att arbetstidsfrågorna tillvunnit sig ökat intresse. Dock synes den väsentligaste frågan enligt LO:s bestämda uppfattning vara förkortning av veckoarbetstiden till 40 timmar för alla grupper på arbetsmarknaden. De skillnader som nu finns mellan olika grupper av anställda kan inte accepteras, utan måste enligt LO:s mening utjämnas. Längre restider till och från arbetsplatsen, i förening med den långa arbetsdagen, har tvingat fram kortare raster och måltidsuppehåll för att bortovaron från hemmet inte skall bli orimligt lång. Detta har skett samtidigt som arbetsintensiteten ökat och övriga krav på arbetstagaren förstärkts.

LO delar således inte den uppfattningen, att arbetstidsförkortningen ur hälsosynpunkt har sådan begränsad betydelse som motionärerna framhåller. Denna ståndpunkt förefaller LO ännu märkligare eftersom motionärerna så starkt betonar hälsosynpunkter vid diskussion om sabbatsår och sabbatsledighet. De synpunkter som motionärerna där anför måste i första hand gälla som skäl för en förkortning av veckoarbetstiden och således en klar prioritering för denna reform framför motionärernas krav.

Som ett annat skäl för sabbatsledighet framhåller motionärerna behovet av att förvärvsarbetande småbarnsföräldrar skall kunna beredas möjlighet att få vara hemma hos sina barn under någon tid.

LO finner även från denna synpunkt att det väsentligaste kravet för närvarande måste vara att nedbringa veckoarbetstiden för de grupper som fortfarande har 45 timmars arbetsvecka. Därigenom torde en värdefull förbättring av dessa föräldrars möjligheter att få bättre kontakt med sina barn skapas. Detta skulle gälla för en mycket stor grupp av arbetstagare och det kan ske ganska snabbt, något som knappast kan gälla i fråga om sabbatsledighet eller sabbatsår för de stora grupperna på arbetsmarknaden.

Frågan om sabbatsår måste enligt LO också ha en klar ekonomisk innebörd för samhället och kan inte enbart som motionärerna bedömer det vara en fråga om periodisering av de aktiva insatserna. I varje fall måste detta gälla om reformeringen skall avse hela svenska arbetsmarknaden.

Slutligen skall här redovisas yttrandena från de tre *arbetstagarorganisationer*, som ansett, att den av motionärerna aktualiserade frågan bör lösas avtalsvägen.

Statstjänstemännens riksförbund yttrar.

SR anser att någon typ av valfrihet för att uttaga en längre tids ledighet kan vara motiverad att pröva utan inskränkning till vissa yrkeskategorier.

SR ifrågasätter emellertid om en lång och sammanhängande ledighet ur alla synpunkter — bortsett från enstaka yrkesutövare — skulle vara förmånligare för individen och samhället än en uppdelad ledighet. Man hör beakta möjligheten av valfrihet för individen att t. ex. uttaga en längre tids semester eller annan uppdelning av ledigheten. En sabbatsledighet om ett eller ett halvt år kan komma att skapa fritidsproblem för många. Detta skulle komma att motverka lösningen av de problem om den personliga otillfredsställelsen och den effektiva arbetsinsatsen som man genom motionen velat komma till rätta med.

I motionen framhålls att den genomsnittliga levnadsåldern har de sista årtionedena ökat och att individens arbetskapacitet och arbetslust nu ofta föreligger i de högre åldrarna, varför man anser det motiverat att kräva ytterligare ett aktivt år för rätt till pension av dem som vill utnyttja möjligheten till ett sabbatsår.

Detta skulle enligt motionen vara skälet till att införliva sabbatsåret i det allmänna socialförsäkringssystemet.

Genom den förhandlingsrätt som fr. o. m. den 1 januari 1966 tillerkänts statstjänstemännen är frågor om semester och pensionsålder förhandlingsfrågor; detta gäller även för de kommunalanställda. Samma förhållande råder för de flesta arbetstagarna på den privata sektorn.

SR avstyrker därför bestämt förslaget om att införliva sabbatsåret i det allmänna socialförsäkringssystemet. Den allmänna försäkringens totala kostnader uppgår och kommer att ökas till utgifter över statsbudgeten. Detta medför att andra aktuella områden som t. ex. åldringsvården blir eftersatta. Genom detta förslag torde också den stora brist på arbetskraft som nu råder inom ett flertal områden komma att öka.

SR vill understryka att det är väsentligt att frågan om eventuellt sabbatsår behandlas mellan de avtalslutande parterna på arbetsmarknaden, alltså arbetsgivarsidan och arbetstagarnas huvudorganisationer, enär frågor om semester och pension som berör aktiva arbetstagare i övriga fall är förhandlingsobjekt mellan ovannämnda parter.

Sveriges akademikers centralorganisation förklarar sig helt dela motionärernas uppfattning om behovet av att införa ett system med sabbatsperioder på den svenska arbetsmarknaden samt hänvisar till att SACO i årets avtalsrörelse har aktualiserat frågan inför arbetsgivarparten. Rörande SACO:s yrkande i detta hänseende må hänvisas till framställningen ovan. SACO anför vidare följande.

Med tanke på de olika yrkeskategoriernas och de olika arbetsmarknadsområdenas speciella förhållanden torde problemet med en längre sammanhängande ledighet lämpligast lösas på olika sätt. SACO tar därför avstånd från tanken på att lagstiftningsvägen behandla frågan. Av motionärernas argumentering framgår det, att införandet av sabbatsperioder är ett gemensamt intresse för arbetsgivare och arbetstagare. Det mest rationella sättet att utforma sabbatsperiodssystemet är därför enligt SACO:s mening att låta arbetsmarknadsparterna för varje yrkesområde avtalsvägen reglera denna form av arbetstidsförkortning.

Tjänstemännens centralorganisation framför följande synpunkter.

TCO anser att frågan om möjligheter för arbetstagare att under den ak-

tiva tiden erhålla en sådan längre sammanhängande betald ledighet än semestern utgör (här kallad sabbatsledighet) är av stort intresse. Liksom motionärerna anser TCO att frågan bör prövas utifrån den utgångspunkten att möjligheterna till sabbatsledighet i princip inte bör begränsas till enbart vissa yrkesgrupper. Det moderna arbetslivets krav, personliga önskemål om en längre ledighet för studiesyfte eller av familjeskäl utgör exempel på motiv som kan tala för införande av sabbatsledighet. En sådan ledighet kan i och för sig konstrueras såsom omvandling av redan gällande anställningsvillkor (annan förläggning av den ordinarie arbetstiden, uttag av ackumulerad semester) eller såsom förbättring av anställningsvillkoren genom införande av en speciell form av arbetstidsförkortning eller semesterförlängning. Av vikt är att ett system för sabbatsledighet ges ett sådant innehåll att arbetskraftens rörlighet mellan olika arbetsgivare inte hindras. Även åtskilliga andra frågeställningar torde uppkomma för att ett ur olika synpunkter väl fungerande system för sabbatsledighet skall kunna ernås. Sålunda kan bl. a. skillnader mellan olika arbetstagare i fråga om arbetsuppgifternas art, verksamhetens organisation m. m. inverka på de faktiska möjligheterna att vid visst tillfälle erhålla sabbatsledighet. Härutöver gäller självfallet att införande av en rätt till sabbatsledighet utgör en sådan intressefråga som aktualiserar förhandlingar mellan arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer.

De frågor beträffande införande av sabbatsledighet som främst bör uppmärksammas är enligt TCO:s mening av sådan karaktär att de i första hand bör prövas av arbetsmarknadens parter. Frågan om eventuella ändringar i det allmänna socialförsäkringssystemet torde i avvaktan härpå inte nu kräva några särskilda åtgärder. TCO anser därför inte erforderligt att en statlig utredning nu igångsättes rörande frågan om sabbatsledighet. Huruvida den kommande utvecklingen kan motivera statliga åtgärder beträffande denna fråga kan inte nu förutses.

Utskottet

I förevarande motioner begäres utredning rörande möjligheterna att be-
reda enskilda rätt att under livstiden åtnjuta längre sammanhängande ledighet i form av sabbatsår eller sabbatsledighet. Beträffande frågan hur problemet skall lösas ekonomiskt och tekniskt hänvisar motionärerna till den allmänna försäkringen som ett alternativ. Motionärerna erinrar om direktiven till 1963 års arbetstidskommitté, vari anföres, att spørsmålet om ytterligare arbetstidsförkortning generellt sett mindre är en fråga om vad som är erforderligt och önskvärt ur hälsosynpunkt än ett ekonomiskt avvägningsproblem. De anser, att denna syn på spørsmålet sannolikt är riktig, då det gäller fördelningen av arbetstiden under så korta tidsperioder som ett år eller mindre. Då det däremot gäller hela den aktiva tiden anser emellertid motionärerna problemet vara en fråga om vilken periodicering av de aktiva insatserna som är mest lämplig både med sikte på att uppnå ett så gott samlat produktionsresultat som möjligt och för att förbättra hälsotillståndet och öka den enskilde individens tillfredsställelse. Motionärerna menar att sabbatsledighet för en del arbetstagare skulle kunna motverka skadeverk-

ningarna av det växande antalet stressfaktorer i vårt land och därigenom även öka individernas effektivitet i arbetet.

Remissyttranden över motionerna har avgivits av arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska arbetsgivareföreningen, Landsorganisationen, Statstjänstemännens riksförbund, Sveriges akademikers centralorganisation, Tjänstemännens centralorganisation, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet. Så gott som samtliga remissinstanser ställer sig avvisande till motionerna. Såsom skäl härför anför TCO, SACO och SR att frågan bör lösas avtalsvägen. De tre kommunförbunden anser under hänvisning till bl. a. samhällsekonomiska och arbetsmarknadspolitiska synpunkter, att skäl ej föreligger att nu företaga utredning om sabbatsår. Arbetsmarknadsstyrelsen anför, att spørgsmålet om större flexibilitet i fråga om såväl fördelning av arbetstiden under den aktiva tiden som dennas längd förtjänar uppmärksamhet.

Om arbetsgivare och arbetstagare skulle finna det önskvärt och lämpligt att arbetstagare beredes längre ledighet för fortbildning eller för annat ändamål torde detta enligt utskottets mening som hittills kunna lösas genom överenskommelser. Med hänsyn härtill och till den inställning som flertalet remissinstanser tagit i fråga om motionärernas förslag bör motionerna icke föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet får hemställa,

att förevarande motioner, I:14 och II:29, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 22 november 1966

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Strand, fru Hamrin-Thorell, herr Kaijser, fru Nilsson, herrar Eric Carlsson, Edström, Dahlberg* och Högström*;

från a n d r a kammaren: herr Odhe*, fru Ekendahl, herrar Wiklund, Fredriksson, Sundelin, Johansson i Skärstad, Ringaby och Ullsten.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fru *Hamrin-Thorell* samt herrar *Wiklund* och *Ullsten*, vilka ansett dels att det avsnitt i utskottets yttrande, som hörjar på s. 13 med orden »Remissyttranden över motionerna» och slutar på samma sida med orden »någon riksdagens åtgärd», bort ersättas med text av följande lydelse: »Utskottet anser liksom flera remissinstanser att frågan om möjligheter för enskilda individer att under den aktiva tiden erhålla en längre sammanhängande ledighet från sitt ordinarie arbete än den semestern utgör — en s. k. sabbatsledighet — är av stort intresse. Det hårt uppskrivade tempo som nutidsmänniskan lever i och som alltför ofta resulterar i besvärande stressåkommor gör det önskvärt att åtminstone någon gång under den aktiva perioden komma i åtnjutande av sådan ledighet. Krav och önskemål på vidareutbildning och vuxenutbildning talar också för detta.

Åtskilliga problem uppstår emellertid i samband med införandet av sådan sammanhängande ledighet. Utskottet vill framför allt peka på de samhällsekonomiska aspekterna, som är svåra att överblicka. Den torde knappast kunna bli aktuell i större utsträckning förrän efter det att den planerade förkortningen av arbetsveckan till 40 timmar genomförts på 1970-talet och näringslivet anpassat sig därefter. Å ena sidan skulle en viss arbetstid gå förlorad, å andra sidan kan rekreation och utbildning väntas få positiva verkningar på arbetsprestationernas kvantitet och kvalitet. Vidare kommer det sannolikt beträffande en hel del befattningshavare, i synnerhet sådana med specialistfunktion eller i nyckelposition, att uppstå svårigheter att anskaffa ersättare under ledighetsperioden. Finansieringen av långledigheten kan tänkas ske på flera olika sätt. Motionärerna anser att det bör övervägas att inordna denna i socialförsäkringssystemet. Eventuellt kan den aktiva tiden individuellt regleras med hänsyn till utnyttjad långledighet. Det kan inte komma i fråga att genom lagstiftning pålägga företagen att utan vidare bära en extra kostnad. Men frågan om eventuella försäkringsavgifter kan bli föremål för förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter. Det är möjligt att vissa grupper av löntagare är mera intresserade än andra av en uppgörelse av detta slag och därmed förenade uppoffringar för att få tillfälle till en längre ledighet från sin ordinarie sysselsättning. Enligt utskottets mening bör alla dessa frågor av praktiskt och organisatoriskt slag utredas.

Utskottet vill icke beteckna dessa svårigheter såsom oöverstigliga. Det vore enligt utskottets mening beklagligt om man lät frågeställningar, som inte är omedelbart aktuella och vid första anblicken kan förefalla svårslösliga, förhindra en närmare undersökning av möjligheterna att genomföra en reform som för många människor kan te sig som ett betydelsefullt inslag i en framtida standardhöjning när ekonomiska och administrativa förutsättningar därför föreligger. Utskottet förordar av denna anledning att den av motionärerna begärda utredningen kommer till stånd.

Även om frågan om beredande av möjlighet till längre sammanhängande ledighet kan bli en förhandlingsfråga mellan arbetsmarknadens parter, anser utskottet — bland annat med hänsyn till de samhällsekonomiska verkningarna och den eventuella inordningen i socialförsäkringssystemet — det angeläget att frågan utredes genom samhällets försorg — som många gånger tidigare skett i andra fall.

Slutligen vill utskottet betona att frågan om införande av långledigheter får ses på lång sikt. Den kan dock komma att få den största betydelse för medborgarna och har framtiden för sig. I vårt samhälle där genom en fortgående effektivitetshöjning inom det ekonomiska livet och samhällslivet i övrigt bättre levnadsvillkor för människorna ter sig möjliga årtionde efter årtionde bör man nu anlägga ett vidare perspektiv. Utskottet förordar alltså att den av motionärerna föreslagna utredningen kommer till stånd.»

dels att utskottet bort hemställa,

»att riksdagen med bifall till motionerna I:14 och II:29 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förutsättningslös utredning angående möjligheterna att ge enskilda individer en längre sammanhängande ledighet från det ordinarie arbetet i form av s. k. sabbatsledighet.»